

DOSSIER

ELS GRUPS SOCIALS: DIVERSITAT I CONFLICTE

Govern municipal i representativitat social a Castelló d'Empúries a mitjan segle XVI

Josep Colls Comas^{a*}

^a *Llicenciat en Història i Diploma d'Estudis Avançats per la Universitat de Girona*

RESUM

Aquest article fa una aproximació al perfil dels grups socials que tenien accés a les institucions i càrrecs de govern de la universitat de Castelló d'Empúries a mitjans del segle XVI. A través de les ocupacions dels individus insaculats l'any 1541 en contraposició a l'estructura socioprofessional de la vila a mitjan segle XVI, es conclou que el municipi castelloní es trobava a mans d'una minoria formada essencialment per juristes, notaris, mercaders i artesans vinculats a la draperia i l'adoberia.

Paraules clau: Castelló d'Empúries, segle XVI, universitat, govern municipal, representativitat social.

Local government and social representativeness in Castelló d'Empúries in mid sixteenth century

ABSTRACT

This article approaches the profile of social groups who had access to municipal institutions and positions in mid sixteenth century Castelló d'Empúries. The occupations of men elected by sortition in 1541 compared with the professional structure of the town in mid sixteenth century shows that local institutions were controlled by a minority composed by lawyers, notaries, merchants and artisans linked to drapery and tannery.

Keywords: *Castelló d'Empúries, sixteenth century, municipality, local government, social representativeness.*

---

* Correspondència: Josep Colls Comas
E-mail: josep.colls@udg.edu

Recepció: 30/06/2023 • Acceptació: 24/07/2023

DOI: 10.34810/20.8010.01.320

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos (AIEE), Figueres, vol. 54 (2023), pàg. 67-78

Entre mitjans del segle xv i la primera meitat del xvi, la majoria de ciutats i viles catalanes –tant les de domini reial com aquelles que es trobaven sota jurisdicció senyorial– van adoptar el sistema insaculatori com a forma d'elecció dels càrrecs de la universitat.¹ En els privilegis que el varen implantar, sovint es presentava com una fórmula per posar fi als vicis i als conflictes socials generats per l'anterior sistema de la cooptació; l'endogàmia, el clientelisme i el nepotisme en l'elecció dels càrrecs i les dificultats dels sectors populars per accedir a les institucions municipals havien tensionat molt les universitats i es buscava un nou mecanisme d'elecció que pacifiqués els municipis. Com a tants altres llocs, a Castelló d'Empúries la instauració del sistema insaculatori a finals del segle xv responia formalment també a la voluntat de posar fi a les moltes “discòrdies, inimitats e malas voluntats” provocades per l'anterior forma d'elecció i restituir la “pau y concòrdia entre les singulars personas de aquella [universitat]”.²

Si bé és cert que el sistema insaculatori feia dependre la provisió de càrrecs municipals de l'atzar, no hem de perdre de vista que el nou mecanisme d'elecció no va evitar les pràctiques clientelars ni va permetre que les institucions municipals fossin menys oligàrquiques. Per optar a qualsevol càrrec, s'establia com a condició *sine qua non* el fet d'estar insaculat en alguna de les bosses d'elecció; fou justament aquesta qüestió –la de qui tenia dret o no a ser insaculat– la que va suscitar més controvèrsia i la que es convertí en el nou cavall de batalla dins de les universitats catalanes fins a la instauració del model municipal borbònic a inicis del segle xviii.

L'objectiu d'aquest treball és doble: per una banda, conèixer com funcionava el mecanisme insaculatori per a l'elecció de càrrecs de la universitat de Castelló d'Empúries a mitjan segle xvi,³ de l'altra, aproximar-nos als sectors que controlaven el municipi i valorar el seu grau de representativitat social. L'anàlisi del perfil socioprofessional dels individus insaculats en les diferents bosses d'elecció ens ha de permetre conèixer quins grups de la societat castellanina tenien accés als òrgans de govern municipal i, en definitiva, començar a respondre –encara que sigui parcialment –a la qüestió de qui eren i com exercien el seu domini les elits locals del moment.

---

1. Per una cronologia –per bé que incompleta– sobre la difusió del sistema insaculatori arreu de la Corona d'Aragó vegeu Josep M. TORRAS RIBÉ, *Els Municipis catalans de l'Antic Règim 1453-1808*, Barcelona, Curial, 1983, p. 103.

2. Arxiu Municipal de Castelló d'Empúries (AMCE), Arxiu Ducal Medinaceli (ADM), comtat d'Empúries, doc. 11255.

3. Cal aclarir que el sistema de la insaculació presentava nombroses variants i particularitats locals, de manera que el més adient seria referir-nos-hi com a mecanismes insaculatoris de provisió de càrrecs.

L'ESTRUCTURA INSTITUCIONAL DEL MUNICIPI CASTELLONÍ A MITJAN SEGLE XVI

En el període baixmedieval, Castelló d'Empúries, afavorida per la seva condició de capital comtal, s'havia desenvolupat com un dels principals nuclis urbans, manufacturers i comercials del nord-est de Catalunya. Aquesta rellevància urbana i econòmica es perdrà en bona part durant els segles moderns per bé que a la primera meitat del segle XVI la vila conserva encara bona part del vigor i la importància assolits en els segles precedents. La població creixia lentament i l'activitat mercantil i manufacturera, especialment la draperia, mantenien la posició preeminent en l'estructura econòmica local.⁴

La capitalitat del comtat d'Empúries continuava donant-li a Castelló d'Empúries prestigi i influència sobre un ampli territori, si bé la nissaga comtal, entroncada amb altres cases nobiliàries, havia deixat de residir-hi. Eren els diferents oficials senyoriais, sota les ordres del governador general del comtat, que en nom d'uns comtes absents, n'exercien la jurisdicció.

El municipi castelloní va entrar en el període modern plenament constituït, organitzat i amb una sòlida tradició institucional que es remuntava com a mínim al segle XIII. Durant la primera meitat del segle XVI, l'estructura del govern municipal s'articulava en un seguit de càrrecs unipersonals i òrgans col·legiats que es renovaven anualment.⁵ Vegem-los amb detall:

a) Els cònsols. Eren quatre, anomenats, per ordre, cònsol en cap, cònsol segon, cònsol tercer i cònsol quart. Alguns anys (per manca de persones elegibles) o durant alguns mesos (a causa de la mort d'algun d'ells) el nombre de cònsols podia reduir-se a tres. Per exemple, el 1540 aquesta situació es va produir pel fet que els possibles candidats a cònsol en cap eren pocs i tots ells presentaven incompatibilitats que n'impedièren el nomenament. Les seves funcions eren de caràcter representatiu i executiu.

b) Els oïdors de comptes. Eren tres i la seva funció era la de controlar la tasca del clavari i els comptes de la universitat.

4. Per una aproximació a la importància econòmica assolida per Castelló d'Empúries entre els segles XIII i XV vegeu Anthony PINTO, *Commerce et draperie dans le comté d'Empúries de 1260 à 1497*, 3 vols., Chambéry, Université de Savoie, 2002 (tesi doctoral inèdita). Una visió de conjunt de la crisi viscuda per Castelló d'Empúries dins el context català i empordanès en època moderna la trobareu a Josep COLLS, "D'artesans a pagesos: l'evolució del treball en una vila de la Catalunya moderna (Castelló d'Empúries, segles XV-XVII)", Girona, Universitat de Girona, 2002 (treball de recerca de doctorat inèdit).

5. Per una visió panoràmica del municipi castelloní en els segles moderns vegeu Albert COMPTE, "Un municipi empordanès sota el Vell Règim: Castelló d'Empúries en els segles XVI, XVII i XVIII", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 4 (1963), p. 9-97.

c) Els sobreposats. Eren dos. Actuaven per aplicar la normativa en conflictes relatius a l'urbanisme, la conservació de camins, recs i motes i en conflictes relatius a l'espai rural (pastures, límits de finques ...).

d) Els mostassafs. Eren dos i actuaven com a inspectors de mercats, pesos i mesures alhora que també s'ocupaven de qüestions relacionades amb la neteja de carrers i places.

e) El Consell General. Aquest òrgan col·legiat estava compost per 40 individus. Aquest Consell General, juntament amb els cònsols, es reunia periòdicament previ toc de campana a la casa de la Llotja. Un cop constituït, elegia d'entre els seus membres un seguit d'*oficis* que s'exercirien per període també d'un any i que tenien, generalment, funcions més aviat honorífiques o piadoses. Es tracta dels obrers (2), els procuradors dels pobres vergonyants (2), els procuradors de la candela de la Verge Maria (2), els procuradors de la confraria de la candela (2), els procuradors de la confraria del Corpus (2), els caritaders (2), els jutges de taula (2), el clavari (1), l'assessor o advocat (1) i els procuradors de l'hospital major dels pobres (2). Aquests tres últims eren càrrecs remunerats, cosa que fa pensar en una major complexitat de funcions.

EL FUNCIONAMENT DEL MECANISME INSACULATORI

El sistema insaculatori al municipi de Castelló d'Empúries fou introduït el novembre de 1487 gràcies a un privilegi atorgat pel comte Enric d'Aragó. A partir de la seva posada en marxa, els diferents càrrecs municipals eren renovats sobre la base de l'extracció de noms d'entre tots aquells prèviament inclosos en sengles bosses d'elecció.

El sistema de la insaculació es basava en el fet que només podien resultar elegits aquells individus que prèviament havien estat insaculats; és a dir, el seu nom havia de figurar en un registre d'elegibles. Cada càrrec té el seu propi registre de candidats aptes per exercir-lo, de manera que només un d'entre aquells podrà ser escollit.

A Castelló d'Empúries, els càrrecs municipals eren renovats anualment. Primerament eren elegits els quatre cònsols. Fins al 1541, l'elecció del consolat es feia a partir de tres bosses: la de cònsol en cap, la de cònsol segon i una tercera de la qual en sortien els cònsols tercer i quart. El 1541 un nou privilegi comtal creà una quarta bossa, de manera que a partir d'aquell moment l'elecció dels cònsols tercer i quart es faria d'acord amb les bosses diferents.

A partir d'aquestes bosses per a l'elecció dels cònsols, també s'elegien els qui exercirien els càrrecs d'oïdors de comptes, sobreposats i mostassafs. Els tres oïdors de comptes sortien, respectivament, de la bossa de cònsol en cap, de la de cònsol segon i de la de cònsol tercer i quart (a partir de 1541 de les bosses de cònsol tercer i quart barrejades). Per la seva banda, els sobreposats eren elegits, un a partir de la bossa de cònsol segon i l'altre sobre la bossa de cònsol tercer i quart (a partir de 1541 de les bosses de cònsol tercer i quart barrejades). Seguidament, els mostassafs eren

escollits semblantment a com eren escollits els sobreposats. Finalment, s'escollia el consell general, integrat, en primer terme, per tots els individus insaculats en les bosses de cònsol, a excepció feta dels còsols entrants. La resta de membres fins a arribar a quaranta eren elegits d'entre els insaculats en la bossa de Consell General.

El cerimonial per a l'elecció dels càrrecs de la universitat de Castelló d'Empúries seguia un protocol clarament preestablert.⁶ La vigília de la Pasqua Granada (festivitat que varia d'any en any entre mitjan maig i principis de juny) es reunien a la casa de la Llotja els còsols sortints i el Consell General a fi i efecte de portar a terme l'elecció. Cada vegada que es portava a terme l'elecció d'un càrrec es procedia de la mateixa manera: de cada bossa se n'extreien els rodolins amb els noms dels candidats insaculats, es posaven dins un bací mig ple d'aigua i un nen petit –una mà innocent– els anava traient d'un en un fins que sortia el nom d'algú que pogués i volgués exercir el càrrec. Quan s'extreia el rodolí i es llegia el nom que portava escrit, es podia donar diferents situacions: d'entrada, podia succeir que el candidat acceptés el càrrec i no presentés cap incompatibilitat per al seu exercici. En aquests casos el nomenament era automàtic. Podia passar, però, que la persona elegida presentés incompatibilitats per al càrrec. Per exemple, a Castelló d'Empúries, no es podia optar a ser cònsol si se n'havia sigut en els dos anys anteriors, si es tenia algun títol nobiliari o si s'exercia algun càrrec en l'administració comtal.

També podia passar que el nom extret de la bossa correspongués a algun difunt o emigrat. Quan un individu insaculat moria o traslladava el seu domicili a una altra població, el seu nom es mantenia dins de les bosses fins que no es portava a terme una revisió o modificació de les bosses. Així mateix, era possible que hi hagués algun manament comtal en contra del nomenament del candidat escollit.

Igualment podia produir-se el cas que, en obrir el rodolí, aparegués el nom d'algú que no es trobava present a l'acte. Quan l'absent era fora de la població es feia constar, però se l'acabava nomenant en absència, si no hi havia més opcions. Quan l'absent era a casa seva o en algun lloc de la vila, els còsols manaven als missatgers que l'anessin a trobar i tornessin amb la resposta de l'interessat.

Finalment, es podia donar la circumstància que l'escollit no acceptés el nomenament. Aleshores es procedia a agafar un altre rodolí i així alternativament fins que s'extreia el nom d'algú que sí que acceptava el càrrec. Un cop oberts tots els rodolins, si tots els insaculats a la bossa rebutjaven el càrrec es forçava a acceptar-lo –fins i tot sota amenaça de multa– al primer que havia sortit i que no presentava incompatibilitats de cap mena.

Un cop escollit un càrrec es tancaven tots els rodolins oberts i es tornaven a la bossa corresponent. A continuació, es procedia a l'elecció de la resta de càrrecs procedint de manera similar i respectant escrupolosament el principi de no barrejar els rodolins de cadascuna de les bosses.

6. Per una descripció detallada del cerimonial d'elecció de càrrecs i de les funcions dels còsols castellonins en els segles XVI i XVII vegeu Miquel Pujol, "El cerimonial dels Còsols de la Universitat de Castelló d'Empúries", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 30 (1997), p. 205-272.

QUI INSACULA? A QUI S'INSACULA I PER QUÈ?

Més enllà de les particularitats del ritual d'extracció de rodolins i nomenament de càrrecs, quan abordem el sistema de la insaculació, hi ha dues qüestions fonamentals que cal plantejar-nos: per una banda, qui decidia la insaculació (o eventualment la desinsaculació) dels individus. De l'altra, qui era insaculat i d'acord amb quins criteris es feia aquesta insaculació. Una i altra qüestió les hem abordat a partir de la migrada documentació municipal que s'ha conservat i sobre la base dels privilegis comtals que regulaven el sistema insaculatori a Castelló d'Empúries.⁷

En relació amb la primera de les qüestions plantejades, el privilegi comtal de 1487 establí que fossin els cònsols de la universitat els qui poguessin insacular dos individus cada any, ja fos per introduir-los a la bossa del consell general o bé per "*mudar-los*" cap a bosses de cònsols. Puntualment, les autoritats comtals també imposaran la insaculació d'algunes persones i la desinsaculació d'altres.⁸ Cal tenir en compte que els homes que per algun motiu no podien exercir càrrecs, podien arribar a suposar una fracció significativa dels individus insaculats. Calia, doncs, que les bosses fossin refetes regularment, traient-ne els noms dels difunts, emigrats i ennoblits, canviant alguns noms de bossa i afegint-hi nous noms en quantitat suficient com per mantenir el correcte funcionament del sistema.

Això és el que va succeir justament l'any 1541 quan els cònsols castellanins demanaren permís al comte d'Empúries per portar a terme una renovació en profunditat de les bosses atès que "algunes persones se eren mortes en la dita vila de que les bosses de consols e consell staven molt desminuhides e afreturajaven molt de persones".⁹ En efecte, en aquell moment escassejaven els individus insaculats aptes, sobretot a la bossa de cònsol en cap: dels vuit noms que hi figuraven dos corresponien a difunts, un corresponia a un doctor en lleis esdevingut cavaller i un altre exercia el càrrec d'advocat fiscal a l'administració comtal. Dels quatre restants dos eren inhàbils per haver exercit el càrrec en els dos anys anteriors i els altres dos es trobaven fora de la vila. Aquesta situació havia portat a l'extrem de no poder nomenar cònsol en cap l'any 1540, la qual cosa, addhüen els cònsols, provocava "molta confusio" i perjudici a la universitat.

7. Hem treballat fonamentalment a partir de l'únic llibre de conclusions de la universitat conservat per al segle XVI: AMCE, *Liber Consiliorum et aliorum actium universitatis ville Castilionis Empuriarum* (1535-1545). Secundàriament, també hem consultat alguns documents conservats en el fons del comtat d'Empúries, entre els quals destaquen el privilegi de 2 de novembre de 1487, que introdueix el sistema de la insaculació, i el del 24 de maig de 1541 pel qual s'introdueixen un seguit de modificacions en aquest: AMCE, ADM, comtat d'Empúries, documents 11255 i 11256 respectivament.

8. Hem pogut constatar certes ingerències comtals en el procés insaculatori, per bé que aquesta qüestió resta simplement plantejada. A tall d'exemple, citem l'intent d'insacular a la bossa de cònsol en cap del mercader Miquel Galzeran Cendra esdevingut just abans de l'elecció de nous cònsols, el 4 de juny de 1552, sota amenaça d'imposar una multa de 200 lliures als cònsols en cas que no ho fessin. AMCE, ADM, comtat d'Empúries, document 2120. A falta de més dades, de moment ignorem els motius i la freqüència d'intervencions semblants per part de les autoritats comtals.

9. AMCE, *Liber Consiliorum et aliorum actium universitatis ville Castilionis Empuriarum* (1535-1545), p. 467.

Taula 1. Composició numèrica de les bosses d'elecció el 1541

	Núm. individus ja insaculats	Núm. individus de nova insaculació	Total insaculats
Bossa CC	5	6	11
Bossa C2n	2	7	9
Bossa C3r	1	11	12
Bossa C4t		9	9
Bossa Con. Gen.	11	12	23

Font: Elaboració pròpia a partir de AMCE, *Liber Consiliorum et aliorum actium universitatis ville Castilionis Empuriarum* (1535-1545).

Obtingut un nou privilegi, els cònsols sortints procediren a insacular un total de quaranta-cinc nous individus: sis a la bossa de cònsol en cap, set més a la de cònsol segon, onze a la de cònsol tercer, crearen una quarta bossa de cònsol quart amb nou individus i dotze més a la bossa de consell general.¹⁰

L'altra qüestió que hem plantejat, la dels criteris o factors que expliquen la insaculació de certs individus, és més difícil de respondre. Ignorem si depenia de l'ofici o el nivell de riquesa de l'interessat o si hi podien intervenir altres elements. Fins a quin punt pesaven el prestigi social dels individus, la seva capacitat per ocupar-se dels afers públics, la seva edat o, fins i tot, la seva experiència vital? O quin pes podien tenir elements com ara la fidelitat o submissió envers certs personatges o poders locals?

La documentació de què disposem no ens dona massa pistes sobre aquesta qüestió. D'entrada, no sembla que a Castelló d'Empúries existís cap limitació per a la insaculació en una o altra bossa. No hi ha un repartiment –si més no explícit– per braços o mans a diferència del que succeïa a les viles i ciutats més grans.¹¹ L'únic indici en aquest sentit ens el dona el fet que en el llibre de conclusions de la universitat, anteriorment citat, es parla de la bossa del consell general com una bossa de "bras manor".¹² Tanmateix, no es donen detalls del que això significa en termes de perfil social o professional dels seus integrants.

10. Amb l'excepció d'alguns doctors en Dret, a Castelló d'Empúries, els individus començaven el seu *cursus honorum* sent insaculats en la bossa del Consell General tal com establia el privilegi de 1487. Alguns no passarien d'allà. Altres podrien ser "mudats" cap a les bosses de cònsols, per bé que no tots podrien arribar –almenys amb la mateixa rapidesa– a les de cònsol segon i cònsol en cap. Aquest fet suggereix l'existència de pràctiques de cooptació o favoritisme, però la documentació treballada no ens proporciona dades fefaents en aquest sentit.

11. En poblacions com Olot i Besalú tampoc existia una atribució de les bosses per mans. Per més detalls en aquest sentit, vegeu Joan Antoni PADRÓS, "Unes universitats molt poc universals. Reflexions sobre els municipis d'Olot i Besalú al segle XVI", *VI Assemblea d'Estudis del comtat de Besalú*, 1988, p. 80-81.

12. AMCE, *Liber Consiliorum et aliorum actium universitatis ville Castilionis Empuriarum* (1535-1545), p. 463.

Documentació posterior, però, ens suggereix que hi ha certs perfils que convé prioritzar a l'hora d'insacular nous individus. En concret, es parla de la necessitat que "las personas dotadas de habilidad, integritad, fidelidad y audacia [...] sean preferidas al regimiento de la República". En aquella ocasió es tractava que el mercader castellaní Miquel Galzeran Cendra fos insaculat a la bossa de cònsol en cap "com sia manifest ésser dotat de habilidad, integritad, fidelidad, audacia y bona presència y versat per gran temps en coses de la lotge de dita Vila."¹³ Ignorem fins a quin punt aquest era el criteri que regia a l'hora d'insacular nous individus. Sens dubte, caldria un treball aprofundit a través d'altres fonts, especialment la notarial, per arribar a copsar allò que alguns autors han anomenat "la biografia social del poder".¹⁴

QUI CONTROLAVA LA UNIVERSITAT A MITJAN SEGLE XVI?

El sistema insaculatori permetia que els càrrecs municipals estiguessin a mans d'un grup restringit d'habitants de la vila que, alternativament, s'anaven rellevant en el seu exercici. Allò que marcava la diferència i donava accés a les institucions municipals, doncs, era el fet d'estar insaculat. Hem pogut arribar a conèixer la identitat i la professió dels seixanta-quatre individus insaculats a les diferents bosses de la universitat de Castelló d'Empúries l'any 1541. Atès que en els llistats d'insaculats no s'indica la data en la qual foren inscrits, per disposar del llistat complet ha calgut recórrer al privilegi atorgat el mateix 1541 –en el qual consten el nom i l'ofici dels quaranta-cinc individus insaculats de nou aquell any– i a les actes d'elecció de càrrecs municipals dels anys 1540, 1541 i 1542.¹⁵

Tenint en compte que a mitjan segle XVI Castelló d'Empúries tenia 352 focs laics, els individus insaculats representarien aproximadament una cinquena part dels caps de casa de la vila.¹⁶ Des d'una òptica actual, aquestes xifres ens mostren un sistema insaculatori poc representatiu, atès que deixava a la major part dels homes adults de la vila al marge dels càrrecs municipals i del consell de la universitat. Tanmateix, si ens fixem en el context de l'època, s'imposa una visió més optimista perquè, malgrat les seves limitacions, el sistema brindava un cert potencial de

13. AMCE, Fons Arxiu Ducal Medinaceli, doc. 2120 (4-6-1552).

14. Josep M. TORRAS RIBÉ, *Op. cit.*, p. 30.

15. AMCE, *Liber Consiliorum et aliorum actium universitatis ville Castilionis Empuriarum* (1535-1545), p. 229-233, 283-292 i 319-324.

16. Segons el fogatge de 1553, la vila de Castelló d'Empúries tenia 399 focs, dels quals 352 laics, 35 eclesiàstics, 7 militars i 5 convents religiosos. La proporció d'aproximadament el 20% dels caps de casa insaculats a Castelló d'Empúries coincideix amb la calculada per Joan Antoni Padrós per Olot a la segona meitat del segle XVI. Vegeu Joan Antoni PADRÓS, *Op. cit.*, p. 76. En canvi, és una mica superior al 15% que s'ha calculat per a la ciutat de Lleida a mitjans del cinc-cents. Vegeu Antoni PASSOLA, *Oligarquía, municipio y corona en la Lleida de los Austrias*, Lleida, Universitat de Lleida, 1998, p. 408.

Taula 2. Els oficis dels insaculats el 1541 a Castelló d'Empúries

OFICI	Bossa CC	Bossa C2n	Bossa C3r	Bossa C4t	Bossa Con.Gen.
apotecari		1	1		
ballester					1
baster					3
botiguer			2		1
blanquer		2	1		3
calceter			1	1	
cirurgia					1
cortaler			1	4	
doctor en Dret	4				
doctor en Medicina	1				
draper	2		1		1
fuster			1	1	1
mercader	2	4			1
notari	1	2	1		2
paraire			2	2	5
sabater					1
sastre					1
teixidor					1
tintorer	1			1	1
torner			1		
NÚM. INSACULATS	11	9	12	9	23

Font: Elaboració pròpia a partir de AMCE, *Liber Consiliorum et aliorum actium universitatis ville Castellionis Empuriarum* (1535-1545).

participació i representació polítiques a una fracció significativa dels artesans i comerciants de la vila.¹⁷

L'anàlisi dels oficis dels individus insaculats aquell 1541 a Castelló d'Empúries ens permet una aproximació al grup social que tenia accés al poder municipal.

17. Cal fer notar que la historiografia recent sobre la representativitat social de les universitats catalanes d'època moderna tendeix a valorar xifres semblants de forma positiva, sobretot en comparació a períodes anteriors i posteriors i al context europeu de l'època. Per a una mostra documentada i actual sobre la qüestió, vegeu Joaquim VERDE LORENTE, "Participació i representació polítiques a la Catalunya dels inicis del segle XVIII: Universitats locals, Cort general i Diputació del General" (tesi doctoral). Recuperat de tdx.cat. En aquest treball, l'autor ressalta una notable participació de l'home comú (*common man*) –terme poc concret però que inclouria els grups menestrals en oposició als grups socials oligàrquics i aristocràtics– en el regiment dels governs municipals a la Catalunya de principis del segle XVIII.

Taula 3. Els oficis dels insaculats en relació amb l'estructura d'ocupacions de la vila

Ofici	Insaculats (1541)	Estructura d'ocupacions (1555-58)
apotecari	2 (3,1%)	17 (1,8%)
ballester	1 (1,5%)	2 (0,2%)
baster	3 (4,7%)	9 (1,0%)
botiguer	4 (6,2%)	17 (1,8%)
blanquer	6 (9,4%)	19 (2,0%)
calceter	2 (3,1%)	17 (1,8%)
cirurgià	1 (1,5%)	7 (0,7%)
cortaler	5 (7,8%)	34 (3,6%)
doctor en Dret	4 (6,2%)	10 (1,1%)
doctor en Medicina	1 (1,5%)	4 (0,4%)
draper	4 (6,2%)	2 (0,2%)
fuster	3 (4,7%)	21 (2,2%)
mercader	7 (10,9%)	20 (2,1%)
notari	6 (9,4%)	10 (1,1%)
paraire	9 (14,0%)	76 (8,1%)
sabater	1 (1,5%)	42 (4,5%)
sastre	1 (1,5%)	22 (2,3%)
teixidor	1 (1,5%)	28 (3%)
tintorer	2 (3,1%)	8 (0,9%)
torner	1 (1,5%)	3 (0,3%)

Font: Elaboració pròpia a partir de AMCE, *Liber Consiliorum et aliorum actium universitatis ville Castilionis Empuriarum* (1535-1545) i Josep Colls, *Op. Cit.*, p. 198-203.

Per bé que, com hem dit, les bosses estaven teòricament obertes a tots els insaculats, el perfil professional dels individus inclosos ens descobreix certa diferenciació entre una i altra. A la bossa de cònsol en cap, hi destaca la presència de juristes (doctors en Dret), notaris així com d'alguns dels principals mercaders, drapers i tintorers de la vila. Al seu torn, a la bossa del cònsol segon, hi predomina l'element mercantil, amb presència afegida també d'un blanquer i un notari. La bossa de cònsol tercer té un caràcter mixt artesanal (paraires, blanquers, fusters, calceters i torner) i mercantil (botiguers, apotecaris i drapers). També hi són presents un notari i un cortaler. La bossa de cònsol quart té un caràcter marcadament artesanal (paraires, calceters, tintorers i fusters) combinat amb una presència destacable de l'element pagès, representat per

diversos cortalers.¹⁸ La bossa del Consell General és la que té un perfil més popular, en el sentit que fonamentalment hi trobem artesans, molt nombrosos encara entre els habitants de la vila. Parlem de nombrosos paraires i blanquers així com d'alguns oficis artesanals que no trobàvem a les bosses del consolat: ballesters, sastres, basters, sabaters, teixidors. Per la seva banda, juristes, comerciants i cortalers hi tenen una presència molt reduïda.

Si comparem les professions dels insaculats amb l'estructura d'ocupacions de Castelló d'Empúries a mitjan segle XVI¹⁹ apreciem que determinades activitats tenien una sobrerrepresentació dins de les bosses d'elecció: alguns oficis tèxtils amb més prestigi i de caràcter més comercial i organitzatiu (paraires, drapers, botiguers i tintorers), certs oficis del ram del cuir amb un perfil més comercial (blanquers i basters), els mercaders, els doctors en Dret, els notaris i l'elit dels pagesos de mas (cortalers). Per contra, altres oficis prou nombrosos a la vila hi estaven clarament infrarepresentats: era el cas d'oficis més identificats amb el treball artesanal –les “arts vils i mecàniques” emprant el llenguatge de l'època– com ara els sabaters, els sastres i els teixidors. Finalment, hi ha certs oficis amb un pes important en l'estructura d'ocupacions castellanina, que no tenen presència entre els individus insaculats: seria el cas, entre altres, de bona part dels col·lectius lligats al treball agrari (pagesos, hortolans, treballadors, bracers i pastors), dels transportistes (traginers i mulaters) i del sector de la construcció i del metall (mestres de cases, ferrers, rajolers i ollers).

L'anàlisi socioprofessional dels individus insaculats ens dona pistes sobre qui tenia accés a les institucions i càrrecs municipals i qui en quedava exclòs. Amb les dades a la mà, queda clar que la universitat de Castelló d'Empúries a mitjan segle XVI es trobava a mans d'una minoria social integrada principalment per juristes, notaris i individus vinculats als sectors econòmics amb major pes dins de l'economia local com eren mercaders, botiguers, drapers, paraires i blanquers. Tanmateix, es tracta d'una primera aproximació que, necessàriament, només ens proporciona una imatge parcial. Al marge de la professió i del grau de representativitat d'aquesta, ben poca cosa sabem de les circumstàncies patrimonials, personals i familiars dels individus insaculats. Una aproximació al seu nivell de riquesa, els seus lligams familiars i professionals i a la seva vinculació amb el poder comtal –exercici que depassa àmpliament l'objectiu i les possibilitats d'aquest treball– podria aportar-nos més i millors elements per

---

18. Es tracta de pagesos, senyors útils de cortals, alguns dels quals també es dedicaven a negocis mercantils. Seria el cas del cortaler Pere Castellar o dels pare i fill Salvador i Cebrià Avinyó, que a la documentació apareixen esmentats com a cortalers o mercaders indistintament. Es tracta, doncs, de pagesos enriquits.

19. Les dades que anys enrera vam emprar per reconstruir l'estructura socioprofessional de Castelló d'Empúries provenen d'un buidatge sistemàtic dels registres notariais de la vila entre els anys 1555 i 1558. Les dades amb detall veieu-les a Josep Colls, *Op. cit.* p. 198-203.

reconstruir de forma fidedigna el perfil social dels individus que detentaven el poder municipal.²⁰

CONCLUSIÓ

El 1487 un privilegi comtal establia a Castelló d'Empúries la insaculació com a sistema per a elegir els càrrecs municipals i els membres del consell general de la universitat. Aquesta nova fórmula electiva havia d'acabar amb els defectes de la cooptació i havia d'impedir conflictes i estratègies clientelars per part dels sectors que ocupaven les institucions municipals. Res més lluny de la realitat. Arreu els mecanismes insaculatoris estaven viciats d'antuvi, atès que no es basaven en l'elecció entre tots els homes majors d'edat, sinó tant sols entre aquells que prèviament havien estat seleccionats com a elegibles (insaculats).

A Castelló d'Empúries, per mitjà del sistema insaculatori, s'elegien quatre cònsols, tres oïdors de comptes, dos sobreposats i dos mostassafs a més del consell general a partir de cinc bosses, que contenien els noms dels insaculats i que calia anar renovant periòdicament. La insaculació era potestat dels cònsols, per bé que, aparentment, el poder comtal podia interferir-hi, ja que hem de suposar que podia col·locar dins les bosses els noms de persones que poguessin ser propers als seus interessos.

En abordar l'estudi del sistema insaculatori, és essencial preguntar-nos qui i sota quines premisses podia ser insaculat. La documentació, en aquest sentit, ens dona poques pistes. Aparentment, la capacitat per a la gestió dels afers públics és un dels factors importants, però, certament, és un requisit poc concret. És evident, a més, que altres factors –com l'ofici, el patrimoni, el prestigi social o la relació amb les diferents instàncies de poder– hi devien jugar també un paper destacat a l'hora de decidir a qui insacular. En el cas de Castelló d'Empúries, les bosses d'elecció dels diferents càrrecs municipals no estaven explícitament reservades a oficis o estaments concrets, de manera que, per conèixer el perfil social dels insaculats, hem hagut de recórrer a l'anàlisi de les seves professions.

La llista dels noms i oficis dels insaculats l'any 1541, contraposada a l'estructura socioprofessional de la vila durant el mateix període, ens ha permès constatar que la universitat castellanina de mitjan segle XVI tenia una representativitat social limitada. A les institucions i els càrrecs municipals, només hi podia optar una minoria, composta, essencialment, de juristes, notaris, mercaders i artesans vinculats a la draperia i al treball del cuir. Per contra, àmplies capes de la població castellanina en quedaven al marge atès que, sistemàticament, quedaven fora del mecanisme insaculatori que regulava l'accés als càrrecs de la universitat. Sens dubte, nivells de representativitat social baixos vist des d'una òptica democràtica actual, però relativament elevats si els comparem amb el que era habitual a la Catalunya i l'Europa dels segles XVI i XVII.

---

20. En aquest sentit, el treball sistemàtic amb la documentació notarial i senyorial coetània podria ser de gran utilitat. El volum i la varietat d'aquesta, però, ens obliga a deixar aquesta recerca per a més endavant.